

Putování k pramenům broskvových květů

(Několik slov ke vzniku a poslání
krajinomalby v Číně)

Před léty mi malíř Fu Pao-š' vyprávěl, jak díky nádherné krajině přežil nejtěžší období svého života: po útěku před japonskou invazí žil v odlehlém místě S'-čchuanu – každý den na dlouhé cestě do školy procházel horskou krajinou, jejíž nesmírné půvaby mu dávaly zapomenout na hlad, zimu i bídu jeho duše. Podobný příběh jsem slyšel vyprávět Li Kche-žana, Lin Feng-miena a řadu dalších čínských malířů a spisovatelů. Překrásná krajina čínského jihozápadu se pro mnoho Číňanů stala nejen dočasným útočištěm před nepřítelem, ale i záchranou před osobním zhroucením a vnitřní zkázou, v několika případech i hlavní inspirací budoucího díla. Těchto inspiračních podnětů, více než průkazných v díle jmenovaných malířů, se s jistým odstupem chopila paměť, konstitutivní prostředek a prostředník čínské malby, tedy ta zázračná všeproměňující a znovuvytvářející paměť, jež produševnila krajiny jejich svitků utrpením a vymknutostí doby prvotních záznamů, ale i štěstím z jejich objevu.

Než se obrátíme k pramenům původních exodů do krajiny a následných objevů krajiny, tedy do starších dob čínské historie, zastavme se ještě na chvíli v současnosti. Chtěl bych říci, abychom si vzhledem

k velké minulosti, o které budeme nyní hovořit, nedělali žádné iluze: krajina jako fenomén našeho rozumového i citového prožívání světa je v Číně ohrožena – v reálu i v duši lidí – stejně jako kdekoliv na světě. Čína se koneckonců stává moderní, přesněji řečeno postmoderní velmocí. V této souvislosti se nabízí zajímavý paradox: mladá čínská generace touží po světě, většinou je ovšem k takovým tužbám nucena existenčně; v každém případě bezpočet mladých lidí obou pohlaví opouští své domovy ve městech i na venkově a odjíždí do krajin evropských, amerických, kanadských, brazilských a kdoví jakých ještě, za živobytím, studiem, kariérou, úspěchem. Jen málo z nich se vrací do vlasti. V téže době se do malého provinčního města Jang-šuo v Kuang-si stěhují mladí cizinci evropského i amerického původu, zakládají zde rodiny a trvalé domácnosti, otevírají obchody a malé podniky. Nová komunita se zde usazuje pro krásu místa, jak sama prohlašuje. Jak by ne: staré čínské rčení říká, že „krajina Kuej-linu je prvá pod nebesy“, kdežto „krajina Jang-šuo krásou překonává kuejlinskou“. Město Jang-šuo opět podle rčení „má vpředu vody“, tedy průzračnou řeku Li, „vzadu se opírá o hory“, tj. o Kuejlinské hory, jedny z nejkrásnějších v Číně (připomeňme si, že čínský výraz pro krajinu je *šan-šuej*, tj. hory a vody). Možná, že podobných míst je v Číně více, od čínských přátel jsem se dozvěděl zatím o Jang-šuo, možná také, že jde o precedent budoucího vývoje.

Krajina, respektive příroda v krajinném uskupení, se díky některým existenčním zvláštnostem čínského naturelu a čínské kultury, zejména díky filosofickému taoismu a zenovému buddhismu, stala pro čínské vzdělance přirozeným duchovním útočištěm, zvláště pak v dobách zlých a rozháraných. Jednou z takových dob, jež bezprostředně souvisí s tématem tohoto eseje, je období Rozdělené říše (Tři království a Šest dynastií, 221–581 po Kr.): po dlouhém stabilizovaném období vlády časně a pozdní dynastie Chan (206 př. Kr.–220 po Kr.) nastal politický a mocenský rozpad říše, všeobecný hospodářský a morální úpadek, došlo k mohutné invazi a nadvládě severních kmenů nad značnou částí tehdejší Číny. Kromě jiného vedl tento rozvrat k prvnímu významnějšímu exodu části zoufalé a frustrované vzdělanecké vrstvy, tedy převážně úřednictva, z měst na venkov, do přírody, do hor a odlehlejších míst země. Podobný exodus se

v čínské historii ještě několikrát opakoval a vždycky měl významný dopad na filosofickou a uměleckou tvorbu. Byl to v podstatě sebezáchovný únik z nicoty ponížení a tupé rutiny úřadů do čistého a vznešeného světa přírody, vedl k objevu krajiny jako svébytného etického a estetického fenoménu.

Útěk zhrzených úředníků a ostatních příslušníků elity z měst do odlehlejších krajin – zpravidla horských, kterých je v Číně pozeňnaně – nebyl jen tak prostou idylou, jak se v evropské literatuře někdy traduje a jak se nám z čínských básní a obrazů na první pohled zdá; byl spíše spojen s rizikem možné perzekuce ze strany mocných, často se ztrátou majetku a společenského postavení, s rozpadem rodin, někdy s nedůvěrou venkovanů a vždy s odříkáním a strádáním všeho druhu. Ale byla to právě nově objevovaná duchovnost a krása krajiny, které pomáhaly uprchlíkům z konvenční civilizace, většinou starším lidem, překonávat útrapy osudového útěku. Tehdejší objevování krajiny tedy nebylo výsledkem nějaké kratochvíle blazeovaných učenců, ale odvážným a upřímným činem přemýšlivých a čestných lidí. Pochopitelně hovořím o většině z nich. O hodnotě a významu této historické epizody svědčí i skutečnost, že erbovní hlavou hnutí spásného útěku do venkovských a horských samot se stal jeden z největších čínských básníků Tchao Jüan-ming (365–427), který po krátké úřednické kariéře na svoje postavení rezignoval a opustil svůj úřad, protože nechtěl „pro trochu rýže ohýbat hřbet“, jak sám v jedné ze svých básní říká. Tchao Jüan-ming nebyl prvním uprchlíkem a objevovatelem krajiny, ale právě jeho příznačné gesto protestu a následné obrácení se k přírodě, potažmo k venkovu, a především mohutnost reflexe tohoto gesta v jeho poezii a esejistice, se staly příkladem a nezbytným praporem pro nesčetné následovníky. Z nich se posléze konstituovala zvláštní vrstva vzdělanců, historicky nazývaná *jin-š'*, „učenci v ústraní“, někdy zjednodušeně označovaná za poustevníky, pokud se vychází z tradičních vyobrazení jejich postav a chýší v horských samotách. Ve skutečnosti poustevníky v evropském smyslu nebyli, horlivě pěstovali vzájemná setkání, hluboká a všestranně oplodňující přátelství, organizovali básnické seance, výlety a společná obdivování krajinných scénérií. V každém případě měli pro rozvoj čínské meditativní a přírodní poezie a krajinomalby podstatný význam.

Krajina Kuej-lin v roce 2012. Foto Jaroslav Hejzlar.